

HET LICHT IN DE STAD

INGE SCHILPEROORD

Het licht in de stad

Uitgeverij Podium
Amsterdam

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek
een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Dit boek kwam deels tot stand tijdens
schrijversresidenties in Cognac, Frankrijk
(project Les Phares du Nord),
bij de Jan van Eyck Academie in Maastricht
en in Hawthornden Castle, Schotland.

© 2022 Inge Schilperoord
Omslagontwerp Rouwhorst + van Roon
Beeld omslag Johannes Schmoelz/Eyeem/ANP
Typografie Ar Nederhof
Foto auteur Keke Keukelaar

ISBN 978 94 6381 069 2

www.uitgeverijpodium.nl

I talk to God but the sky is empty.

Sylvia Plath

I

Buiten was het duister en koud. Binnen, in het helle, gele licht van de metro waren alle gezichten afwerend. Niemand lette op haar. Langzaam bracht Sophie haar hoofd dichterbij haar weerspiegeling in de ruit, en met haar beide handen veegde ze de wasem van het raam. Het was pas halverwege de middag, maar de herfstwolken maakten het al donker. Ingespannen keek ze ernaar. Zie je wel, probeerde ze zichzelf moed in te praten, het wordt beter. Vluchtig keek ze zichzelf aan door de strepen die haar vingers hadden achtergelaten op het glas. Wacht maar. Het kan niet anders dan beter worden. De zomer is eindelijk voorbij.

Ze staaarde naar de stad in de voortjagende duisternis. Er waren een paar verloren lichten te onderscheiden, vervaagd door de regen. Maar toen ze haar ogen tot spleetjes kneep, ontdekte ze ook de lichtjes in de gebouwen aan de andere kant van het water. Ze glommen, zwakjes, maar toch geruststellend. Ze hield haar adem in. Kijk, papa, zei ze tegen hem, alsof hij gewoon naast haar zat, de kraag van zijn jas nat van de regen, de zware dossiertas tegen zijn voeten. Kijk, papa, de lichten in je

kantoor branden. Het licht, dacht ze er meteen achteraan, wat was dat ook alweer in het Arabisch? Ze ging verzitten. Kom op, zei ze gebiedend tegen zichzelf, kom op, dit moet je weten! De veren van het bankje kraakten en onwillekeurig tikte ze drie keer met haar middelvinger op haar knie. Even wachten en nog drie keer. Altijd drie keer. Op en neer, op en neer, op en neer.

An-Nur. Ja, dat was het. Haar adem verliet rustig haar mond. Gelukkig. Ze wist het weer. Zo heette ook het vierentwintigste hoofdstuk van de Koran. De vierentwintigste soera. Haar gedachten gingen door naar vers 35 dat daarbij hoorde, het mooiste dat ze kende. *Licht op licht. Allah maakt gelijkenissen voor de mensen en leidt naar Zijn licht wie Hem behaagt.* In haar hoofd doemden de krullerige Arabische letters op, gloeiend in het duister. En dan, wat vager, de afbeelding van de kan en de lantaarn, en van de nis met een lamp erin. Die tekeningen stonden in haar vaders boek over de islam. Samen hadden ze het zo vaak bekeken. *Zijn licht is als een pilaar waarop een lamp staat. Waarvan de olie licht geeft, hoewel vuur het niet aanraakt.* Gisteravond had ze deze zin boven aan de eerste bladzijde van haar profielwerkstuk geschreven. *Waarvan de olie licht geeft, hoewel vuur het niet aanraakt.* Helemaal begrijpen wat ermee werd bedoeld, deed ze niet, maar toch had ze dit gekozen als het motto voor haar werkstuk, dat ging over de ware achtergronden van het jihadisme bij Nederlandse jongeren. Het onderwerp dat zo belangrijk was geweest voor haar vader en zijn werk.

Nu was ze op weg om het te gaan bespreken met haar vriendin, of eigenlijk: met het meisje dat haar vriendin moest gaan worden.

Ze trok haar schooltas vol boeken op schoot, sloeg haar armen eromheen en duwde haar voorhoofd tegen de glasruit, waardoor haar weerspiegeling boven het water dreef. Gedachten schoten als opgejaagde vogels door haar hoofd. Zala, dacht ze. Een rilling van verwachting langs haar ruggengraat. Over minder dan een uur zagen ze elkaar. Bij haar thuis. Ze was veel te vroeg.

Buiten trok het zuidelijk deel van de stad aan haar voorbij. In de verte de toren van het advocatenkantoor waar haar vader had gewerkt, kalm en ongenaakbaar als altijd stak die overal bovenuit. Schuin daarachter de koperkleurige koepel van de grootste moskee van de stad. Alles dat hoorde bij deze wijk, waar ze deze zomer zoveel had rondgezworven. Steeds had ze van zichzelf hiernaartoe gemoeten, terwijl ze zo ver van huis eigenlijk niets te zoeken had. Alleen om hier te zijn. Dicht bij waar hij zijn lange werkdagen had doorgebracht. Maar ook hier bestond ze niet. Zoals ze eigenlijk nergens meer bestond.

Ze zag de oplichtende stationslampen en reclameborden, overal licht en donker, het glimmen van regen en lichtjes. En in haar gedachten verschenen weer de ontelbare keren dat ze deze metrolijn de afgelopen maanden had genomen. Zoals naar die psycholoog, naar wie ze nu gelukkig niet meer heen hoefde van haar tante.

Ze had haar er uiteindelijk van kunnen overtuigen dat ze het zelf wel redde. Ze had toch haar muziek, haar boeken? Maar ze was hier de hele zomer blijven terugkomen. Ze draalde op de warme tegels voor de ingang van haar vaders kantoor. Zijn kamer lag op de bovenste verdieping en ze rilde als ze eraan dacht hoe hoog dat was. Om de een of andere reden zag ze zichzelf altijd daar staan, boven op het gebouw, vlak aan de rand, in de wind die wild om zich heen sloeg. En steeds weer had ze dan de onwerkelijke gedachte dat ze van boven iets naar zichzelf moest roepen. Zichzelf ergens voor moest behoeden. Maar voor wat? Hij was toen ook al lang dood.

De metro liet het havengebied achter zich, ze stond alvast op, en voelde het dreunen van het gevaarte onder haar voeten. De trillingen zetten zich voort in haar spieren, tot het voertuig vaart begon te minderen en langzaam tot een halt kwam. Precies halfvier. De klok op het perron en die op haar telefoon gaven hetzelfde tijdstip aan. Een halfuur te vroeg. Ze veegde de haren van haar pony achter haar rechteroor. Alsof ze boven in de coupé hing, zag ze zichzelf staan, deed haar rugzak om, die was gevuld met schoolspullen, het islamboek en het schrift met de lessen Arabisch, die ze met haar vader had gevolgd. Dat was in de maanden voor zijn dood iets van hen samen geworden. Met een advocaat van zijn kantoor was hij vorig jaar aan de cursus begonnen. Trots had hij haar de letters getoond die hij probeerde te vormen, brak zijn tong over de woorden die

hij voor haar uitsprak, de soera's die hij probeerde te ontrafelen. Soera's waar hij als recitaties naar luisterde: *Soera 46, 8*, misschien niet eens de beroemdste, maar die herinnerde ze zich het best.

Vorige winter had ze er zoveel avonden naar zitten luisteren, op de trap naar zijn studeerkamer, als hij dacht dat ze boven huiswerk maakte. De eerste keer dat ze de klanken hoorde, stond haar hart stil. Het gebeurde op een regenachtige avond in november toen ze langs zijn kamer liep. Als van ver hadden de geluiden geklonken, maar toen trokken ze door haar heen, als een droevig lied zonder einde. Ze ging onderaan de trap zitten, het was aardedonker. Ze sloot haar ogen, haar vuist ging naar haar keel. Wat was dit? De tonen gaven haar een gevoel vanbinnen dat ze niet onder woorden kon brengen. Haar hele lichaam gloeide, en tegelijkertijd kwam er een beklemming op haar borst, en een vreemde angst die ze niet begreep. Het was zo mooi maar deed ook zoveel pijn. Was dit God? Ze sloop sindsdien steeds weer de donkere gang in om te luisteren. Het was net, dacht ze nu, als met de video's op YouTube, waar ze niet naar had mogen kijken. De filmpjes van papa's kinderen, zoals hij de jongeren noemde die hij verdedigde. De kinderen die naar het kalifaat waren vertrokken. Op die video's had ze dingen gezien waar ze nooit meer aan wilde denken. Maar ook beelden waar ze naar moest blijven kijken. Sluiers van opstuivend goudkleurig stof, de ronkende tanks die als onverwoestbare kakkerlakken door de woestijn kro-

pen, de hoogte in schietende stemmen van de vrouwen en meisjes, ook zo verschrikkelijk. En ook zo mooi.

Kort nadat ze de eerste recitaties had gehoord, had ze haar vader ervan overtuigd de lessen Arabisch samen te gaan volgen. Het kon makkelijk, ze stond er goed voor, ze zou genoeg tijd overhouden voor school. Toen hij in de lente overleed, waren ze halverwege het tweede semester. Nu ging zij verder. Ze had het schrift vanochtend ingepakt, samen met de eerste bladzijden van het werkstuk die ze voorin het islamboek had geschoven. Voorop in grote, sierlijke letters: *De mythe van islamitisch geweld*. Dezelfde titel als van het nooit gepubliceerde artikel, dat haar vader vorig jaar had geschreven. Daaronder stond, net als bij hem: *Wat drijft onze jonge Syriëgangers?* Ze had de hoofdstukken al onderverdeeld in psychologische en sociologische motieven. En in zogenaamde *push* en *pull*-factoren.

Ze stapte uit bij de halte Zuid. De wind blies lichte waaiers van vocht door de straten. Rechts van haar was de markt, daarachter het parkje met de buurtmoskee. Ze sloeg links af. Met haar handen diep in haar zakken liep ze een tijd lukraak door de wirwar van straten, die allemaal op elkaar leken. Lage, grijze huizen met kale tuintjes, afgewisseld door flatgebouwen. Een KFC, een wasserette die vanbinnen donker was, een gestrande scooter in een grasstrook met een haveloze schommel. De trottoirs glansden onder haar

voeten. Het regenwater drong door haar schoenzool. Ze had weer de afgetrapte All Stars aan, die van haar vader waren geweest toen hij zo oud was als zij. Ze had ze achter in een kast op zijn kamer gevonden, net als zijn andere kledingstukken. Altijd als er iets belangrijks was, moest ze iets van hem aan: gympen, een shirt, trainingsjack. Of alles tegelijk. Vandaag was het een dag voor alle drie.

Ze trok haar capuchon strak, sloeg haar kraag op, en keek om zich heen. Passeerde de winkelstraat. Te veel mensen. Abrupt draaide ze zich om. Ik neem toch de weg door het parkje, dacht ze, en terwijl ze weer begon te lopen, was daar opeens weer de stem van haar vader. Niet zijn lieve stem, maar zijn stem als hij in zo'n bui was waarin hij alles beter wist. Zo'n bui die ze haatte. 'Vogeltje, denk eraan, de *dhal* spreek je uit als iets tussen dh en th in, haast als in het Engelse *through*. De *tha* is meer een c-klank. Kijk eens naar mij.' Een verbleekte flits van zijn lach, zijn tanden. Tranen schoten als kleine naadjes omhoog. Ze schudde haar hoofd. Ze wilde hem niet horen, maar het ging vanzelf. Haar vader had zo vaak gezegd dat ze een te levendige fantasie had. Dat alles dat zij dacht te snel echt leek. Maar ze kon het niet helpen. Ga weg, dacht ze nu. Bemoei je er niet mee, papa. Ze kneep haar ogen dicht, schudde met haar hoofd. Ik kan het alleen. Laat me met rust. Ik zal het goed doen. Let maar op. Ik zal het allemaal goed doen, zo goed dat Zala straks niet meer zonder mij wil.

Ze liep vlug door het parkje, keerde terug naar de weg. Langs de markt met de etensstalletjes, de geur van bakvet en gebraden vlees. Het geluid van overgaande telefoons, mensen die alle kanten uit liepen. Opeens was daar weer die woede, opborrelend vanuit haar maag. Over drie weken is het herfstvakantie. Als jij niet zo egoïstisch was geweest, papa, begon ze opnieuw, als jij me niet weer had buitengesloten, als jij niet zonodig alleen moest gaan fietsen in de Ardennen... Je had beter moeten opletten, ik had alleen jou nog maar. Als jij gewoon beter om je heen had gekeken op die smalle paden, als je niet... Dan waren we samen... Ze drukte haar lippen tegen de onderkant van haar mouw om niet te huilen. Dan zouden we samen naar Marokko zijn gegaan. Voor het eerst samen naar een islamitisch land. Naar Chefchaouen met de blauwgeschilderde huizen, naar de zandduinen in de Sahara van Erg Chebbi. Ze voelde de haartjes van haar ogen heel zacht trillen. Trok haar lippen op. Niet aan denken nu. Ze begon te tellen. Een twee drie. Het werd weer stil. Achter haar klonk alleen nog het gedempte gedreun van een tram.

Er is, dacht ze ineens, in de hele stad, in de hele wereld, geen mens, niemand die me echt kent. En ik moet rustig worden, wat moet ik doen? Muziek, dat is het enige dat helpt. Ze haalde haar oortjes uit haar zak, en scrolde razendsnel door de duizenden nummers die ze had opgeslagen. Bach. Dit was een dag voor Bach. De opgewekte droefheid van de Goldberg Variaties, een

van de pianostukken die haar tante Lucienne aan het oefenen was voor de grote concertreeks van vlak na de herfstvakantie. Elke avond oefende ze. Elke lange avond sinds Sophie noodgedwongen bij haar was gaan wonen. In het afladderende, groene huis, waar het rook naar boenwas en hars. Papa's jongere zus, de concertpianiste, de vioolbouwer, de enige bij wie ze terecht kon.

De aarzelende pianotonen van de openingsaria zetten in en haar bloed begon te tintelen. Daarna kwam het stuk met opzwepende ritmes, dat later zou overgaan in een vagere, haast onaffe melodie met de overheersende laatste aria, waarvan ze toch hield, ondanks de droefheid waarmee tante Luci die altijd speelde. Ze stak de brug over en kwam in de buurt waar veel jihadistische jongens en meisjes hadden gewoond, die door haar vader werden verdedigd. Ze liep door de lege straten, waar hij ooit huisbezoeken had afgelegd en nu mistflarden laag over de daken dreven, ze vouwden zich om de schotelantennes op de balkonnetjes. Even hoorde ze opnieuw zijn stem achter zich. 'Ze zijn vaak zo anders dan wat we over ze lezen in de krant.'

Zodra hij begon over zijn cliënten op de TA, de Terroristen Afdeling van de gevangenis, was dat het startsein geworden voor haar ondervragingen. Altijd dezelfde vragen, dezelfde antwoorden. 'Hoe komen zij daar dan?' 'Wat hebben ze gedaan?' 'Waarom zijn ze zo?' Zij begon dan steeds sneller te praten, struikelde haast over haar woorden, terwijl hij bedachtzaam praatte en,

al wrijvend over zijn stoppelbaardje de jongeren beschreef die hij in de gevangenis sprak. 'Ze zijn vaak nog zo jong, Fie, kinderen nog, pubers, niet veel ouder dan jij,' de verbazing in zijn stem. 'Sommigen namen het risico om gedood te worden in Syrië. Je verwacht misschien radicale gekken, en die zitten er ook tussen. Maar de meesten zijn niet zo. Dat zijn gewoon mensen zoals jij en ik.' Even keek hij naar zijn handen, vervolgens naar de grond, de parketvloer vol knoesten en nerven, bespikkeld met lichtvlekjes van de straatlantaarns. De toon in zijn stem hield haar op haar stoel. Hoe hij praatte over de jongens en meisjes, die gewoon, hier, uit hun eigen stad, kwamen, en zich aansloten bij een strijdgroep in Syrië. Jabbat-Al-Nusra, Al Qaida, Tahir-al-Sam, IS, de groepen veranderden steeds, en twee jaar geleden was het kalifaat erbij gekomen. Al die groeperingen vochten tegen Assad, tegen de Russen, en nu ook tegen het Westen. Soms zelfs tegen elkaar. Het trok allemaal voorbij op televisie. En op de YouTube-video's. In het zwart geklede jongens en meisjes. Met rauwe, schrapende stemmen schreeuwden ze dat Allah groot was. Hun ogen waarin geen spoor van twijfel te ontdekken viel, drongen zich in die van haar. Ademloos luisterde ze naar wat haar vader over ze vertelde. Haar aandacht verslapte alleen zodra hij begon over hun ingewikkelde achtergronden. Alles wat ze nu alsnog kon gebruiken voor haar profielwerkstuk: zijn uiteenzettingen over alle factoren die in elkaar grepen bij religieus geweld. Er was niet één oor-

zaak, legde hij uit. De religie zelf, die tegenwoordig in een kwaad daglicht was komen te staan, noemde hij van ondergeschikt belang. Haast niemand op de TA kwam uit een streng islamitisch gezin. Juist niet. Als het geen bekeerlingen waren, waren het moslimjongeren uit gezinnen waar het geloof amper werd gepraktiseerd. Ze sprokkelden koranteksten bij elkaar om hun heilige strijd te verantwoorden. Allemaal zochten ze iets in dat 'radicaal narratief', zoals hij dat noemde. Avontuur, heldendom. Een uitlaatklep voor woede en frustraties. Betekenis. Vaak voelden ze dat ze hadden gefaald, geboren in arme wijken met overbevolking, slechte huizen, met één-nul achterstand, vonden ze zichzelf op een dag terug op een straathoek zonder geld, opleiding, soms met een strafblad. Ze wendden zich tot hun geloof. De heilige strijd gaf richting. Verlossing. Anderen werkten tot ze alles hadden wat het kapitalisme te bieden had, maar dan kwam de leegte. Het schuldgevoel. Dat nieuwbouwhuis, die auto, die flatscreentelevisie, werkten ze daar nu voor? Ondertussen werden moslims wereldwijd onderdrukt. Als ze naar Syrië trokken, konden ze van nut zijn, hun broeders en zusters verdedigen, een strijder worden. Desnoods een martelaar, een *shaheed*, met een 'one way ticket' naar het paradijs. Allemaal maakten ze zich vreselijk kwaad om de gruwelijke beelden van de oorlog in Syrië. Volgens haar vader een oorlog waar het arrogante Westen zich beschamend weinig van aantrok.

Haar adem verdampte boven haar in de koele lucht, en de mist verdichtte zich. Alles dat haar vader had gedacht, verteld, opgeschreven, zou ze nu in het werkstuk beschrijven. Dan was het allemaal niet voor niets geweest. Ze zou hem trots maken, al kon hij het zelf niet meer lezen. Alle boeken die belangrijk waren, had ze bij zich. Ze had zelfs nog even gedacht het strafdosier mee te nemen dat thuis onder haar matras verstopt lag, maar er meteen van afgezien. Zala zou er niks van willen weten. Ze wist trouwens zelf nog niet eens precies wat er allemaal in stond.

Het was het dossier van een van zijn ex-cliënten, dat ze tussen zijn spullen had gevonden. Zomaar. Van alles dat er na zijn dood was gebeurd, was de vondst van het dossier wel het meest wonderbaarlijkste. Het dateerde van vorig jaar en was van een meisje, een minderjarige, krap twee jaar ouder dan zijzelf, die zich had aangesloten bij IS. Ze rilde nu ze er weer aan dacht. Haast elke dag pakte ze het wel een keer op, stond er verschrikt mee in haar handen, voelde in haar bloed het razen van alles dat ze wilde weten, sloeg de eerste pagina's om, tegelijkertijd zo bang voor wat ze zou vinden dat ze het haast onmiddellijk weer van zich af schoof. Er stonden dingen in die ze niet wilde weten. Dingen die te maken hadden met de telefoontjes die ze haar tante vlak na zijn dood op fluistertoon had horen voeren. Vlagen had ze ervan opgevangen. Er was iets gebeurd op zijn werk. 'Je kent hem,' hoorde ze haar een keer zeggen, 'hij nam het voor die kinderen op, hij trok zich dit zo aan.'

Plots stond ze stokstijf stil. Ze moest er ook nu niet aan denken. Maar ze had het nog niet weggeduwd of ze werd alweer ruw verstoord door de volgende gedachte. De gedachte die haar besprong zodra ze ook maar even niet oplette. Bij wie hoor ik? Voor wie leef ik nog? Haar schedelhuid trok samen van een bodemloze angst. Haar moeder was al zo lang dood, die had ze nooit gekend. Nu was haar vader ook dood. Er was niemand meer op de wereld die het allermeeste van haar hield.